

Techet Péter

CARL SCHMITT 1930/34-ES NAPLÓI

Carl Schmitt: *Tagebücher 1930 bis 1934*. Hrsg. von Wolfgang Schuller, Akademie Verlag, Berlin, 2010, 518 oldal

„Apathisch, Depression, willenlos und gleichgültig, herumgelegen, Gefühl des Untergangs und der Vernichtung.”

(Carl Schmitt)

1.

Carl Schmitt 1985-ös halála óta – ellentétben egyes várakozásokkal¹ – egyre olvasottabb.² Több mint négyszáz könyv, monográfia született róla, ráadásul ennek majdnem a fele pusztán az elmúlt tíz év termése – ez is mutatja, hogy a nemzetközi helyzet egyre inkább aktuálisra teszi Schmitt gondolatait. Úgyis mondhatnók, hogy az elmúlt tíz évben háromhavonta jelent meg róla egy könyv.³ Immáron nemcsak a hozzá természetszerűleg közelebb álló jobboldali konzervatív körök, de a marxisták is felfedezték maguknak. Az angol, olasz vagy francia nyelvű újbaldali körökben – persze némileg a provokáció szándékától is vezetve – Carl Schmitt idézettsége és befolyása lassan Marxéval vetekszik. Amint egykoron – bár hosszú ideig nem ismerték be⁴ – Heidegger volt a hatvanas–hetvenes évek francia, olasz baloldali (marxista, strukturalista, posztstrukturalista, posztmodern stb.) szerzőinek lényegi élménye, úgy lett a kilencvenes évektől – persze először szintén letagadottan – Carl Schmitt az amerikai unipoláris világgéppel, a liberalizmussal elégedetlen posztmarxista szerzők (Chantal Mouffe, Ernesto Laclau, Alain Badiou, Giorgio Agamben, Slavoj Žižek, Étienne Balibar, Daniel Bensaïd, Antonio Negri, Mario Tronti stb.) egyik legfontosabb forrásává.

A kommunizmus összeomlása után – amely elsősorban nem a marxista politika-, mint inkább gazdaságmélet kudarcát bizonyította – számos marxista úgy vélte, hogy Marx államellenes, gazdaságközpontú filozófiájától (éppen mert az új veszélyt immár nem az államban, de még nem is csak a nemzeti burzsoáziákban, hanem a globalizmusban, a globális tőke érdekét állítólagosan szolgáló univerzalista törekvésekben fedették fel) el kell fordulni a politikum, az állam, a szuverenitás kérdései felé.⁵ Ha tetszik –

¹ Theo RASEHORN: *Das lange Fortleben des NS-Staatsrates Prof. Carl Schmitt*, Die Neue Gesellschaft / Frankfurter Hefte 1985/8., 741–743.

² TECHET Péter: *Kortársunk-e Carl Schmitt?*, Világosság 2010. ősz, 7 skk.

³ Alain de BENOIST: *Vorwort = UŐ.: Carl Schmitt. Internationale Bibliographie der Primär- und Sekundärliteratur*, Ares, Graz, 2010, 5.

⁴ Jacques DERRIDA: *Politik und Freundschaft. Ein Interview mit Michael Spinker = Denk-Prozesse nach Althusser*, szerk. Henning Böke – Jens Christian Müller – Sebastian Reinfeldt, Argument, Hamburg, 1994, 111.

⁵ Tipikus schmittianus-trockista kiütkeresésként lásd Daniel BENSÄID: *Éloge de la politique profane*, Albin Michel, Paris, 2008.

amint egykoron a fasiszta államelmélet már maga javasolta⁶ – Marxtól vissza kell térni Hegelhez. És mindezt az ezredvég–ezredelő újbaloldala Carl Schmittben véli, többek között, megvalósíthatni. Éppen ezért a német nyelvterületen kívül – ahol Schmitt még mindig közjogásznak számít, s elsősorban jogászok olvassák műveit, valamint ahol Schmitt még mindig inkább a konzervatívok tetszését nyeri el⁷ – az olasz, a francia és amerikai újbaloldal egyes köreiből Schmitt a kortárs nemzetközi problémákra gondolatolható válaszokat adó politikafilozófusként jelenik meg.

Schmitt eleve *nem problémátlan* szerző. Ezt kettős értelemben is érthetjük. Schmitt számos problémát vetett fel műveiben, olyan jogi és politikai kérdéseket vitatott meg, amelyekre nem mindig volt megfelelő válasz a *mainstream* elméletekben. Problémás szerző azonban azért is, mert ismert múltja miatt – 1933-tól az NSDAP tagja, 1936-ig nagy vehemenciával vett részt a hitleri állam jogi és ideológiai megalapozásában, de 1936 után sem szakított a náciizmussal, amit egyértelműen 1945 után sem tagadott meg – nehézkes, sőt akár veszélyes rá hivatkozni. Természetesen az életút maga is olyan probléma, ami a Schmitt-kutatások egyik fő területét adja.

2.

Ismert, hogy Carl Schmitt 1933 előtt nem állt kapcsolatban az NSDAP-val, a párt proletár, forradalmi, államellenes jellegétől idegenkedett, és helyette inkább egy konzervatív-fasiszta elnöki diktatúrát támogatott volna. Amely minden államra veszélyes elemet – így a náciakat és a kommunistákat, de akár a gazdasági szereplők érdekeit sértő szakszervezeteket is – kiiktatott volna, hogy rendeleti úton kormányozza Németországot. Ezt az opciót, amelyet leginkább a nagyipar által támogatott Pappen-kormány látszott megvalósítani, Hermann Heller „autoriter liberalizmusnak” nevezte;⁸ a kortárs francia politikafilozófus, Jean-François Kervégan pedig egyenesen „neoliberális” elemeket vél felfedezni Schmitt akkori írásaiban.⁹ Schmitt ugyan nem volt a weimari alkotmány híve, de semmiképp sem szorgalmazott egy forradalmi változást. Éppen annak elkerülése érdekében javasolta a weimari alkotmány 48. cikkelyének – amely voltaképpen kommisszárius diktatóri jogkörökkel ruházta fel a birodalmi elnököt – széles körű kihasználását. Ezzel szemben a náciak, legalábbis 1933 előtt, voltaképpen baloldali gazdaságpolitikát hirdettek, és forradalomra törekedtek. Schmitt tehát szembenállt velük. Ami persze

⁶ Vö. Sergio PANUNZIO: *Allgemeine Theorie des faschistischen Staates*, Walter de Gruyter & Co, Berlin–Leipzig, 1934, 24 skk.

⁷ Bár tény, hogy Németországban is volt baloldali Schmitt-interpretáció – ennek bírálataként lásd Reinhard MEHRING: *Otto Kirchheimer und der Links-Schmittismus = Der Staat des Dezionismus. Carl Schmitt in der internationalen Debatte*, szerk. Rüdiger Voigt, Nomos, Baden–Baden, 2007, 60–82 –, és a hatvannyolcasok is táplálkoztak belőle (erről lásd Leonard LANDOIS: *Konterrevolution von links. Das Staats- und Gesellschaftsverständnis der „68er“ und dessen Quellen bei Carl Schmitt*, Nomos, Baden–Baden, 2008).

⁸ Hermann HELLER: *Autoritärer Liberalismus* [1933] = Uő.: *Gesammelte Schriften*, II. *Recht, Staat, Macht*, A. W. Sijthoff, Leiden, 1971, 653 és másutt.

⁹ Jean-François KERVEGAN: *Hegel, Carl Schmitt. Le politique entre spéculation et positivité*, PUF, Paris, 2005, 88 sk.

még véletlenül sem jelenti azt, hogy (társadalmi-politikai értelemben) liberális vagy (mai fogalmaink szerinti) demokrata lett volna. Schmitt az egységes, erős, minőségileg totális állam híve volt, amely képes különbséget tenni ellenség és barát között, amely kizárja az ellenséget, felszámolja a politikai és területi pluralizmust, (akár faji értelemben vett) homogenitást teremt, és megsemmisíti a heterogén elemeket. Ez Schmitt ideális állama. Egy erős állam, amely túllép a hobbesi állameszményen is, mert – amint Schmitt 1938-as írásában felrója Hobbesnak – az csak a külső magatartások egyezését várja el, de magánéleti, gondolat- és vallásszabadságot hagy a polgároknak: egy olyan szabad teret, amelyen keresztül Schmitt szerint a polgár kivonhatja magát az állam ellenőrzése alól.

„Mindazonáltal, minden praktikus javaslata ellenére, nem könnyű Schmitt államelőtti és államtól független politikai koncepcióját elképzelni”.¹⁰ Schmitt ugyanis – bár a nagytér, a Reich vagy a partizán fogalmával megkísérelt államutáni, államelőtti, állam nélküli politikai kategóriákat kidolgozni – valójában azért (elméleteiben is, de gyakorlatában mindenképp) etalista szerző maradt. A nácik viszont, amint a náci jogi teoretikusok a hatalomra kerülés után is – Schmittet bírálva – hangsúlyozták: népben, mozgalomban és hasonló, állam-utáni, állam-nélküli egységekben gondolkodtak.

Carl Schmitt 1933-ban mégis beállt az NSDAP-ba, és jogi írásaival vagy antiszemita konferenciájával segítette az új rezsim kiépülését, valamint 1936-os szakítását követő későbbi műveiben sem érződik a nemzetiszocializmustól való éles elfordulás.¹¹ Hobbesról szóló eszmetörténeti elemzésében voltaképpen egy államellenes „zsidó összeesküvést” leplez le az eszmetörténetben,¹² nagytér-elméletét pedig maga fogalmazza meg úgy és akkor, hogy és amikor az a náci élettér-elméletet idézhette fel az olvasókban. Naplójában pedig továbbra is megmarad az antiszemitizmus. Raphael Gross egyenesen úgy véli, hogy ebben, mármint az antiszemitizmusban, a német-protestáns és a francia-katolikus hagyományból táplálkozó, inkább faji és politikai zsidóellenességben fedezhető fel Schmitt fogalmainak lényege, és nácizmushoz való kapcsolódásának oka.¹³

A szakirodalomban – ha egyszerűsítünk – két elmélet ismert Schmitt 1933-as döntésének elemzésekor. (1) Az egyik a kontinuitás-tézis, eszerint Schmitt 1933 előtti és utáni munkássága összhangban áll egymással, pusztán a stílus, de nem a cél vagy a mondani-való változott meg. Ezen nézet képviselői szerint Schmitt fogalmainak, gondolatainak lényegét az antiparlamentarizmus, az antiliberalizmus, az antipluralizmus, a homogén, egységes, totális állam igenlése adja, és 1933 után sem állapítható meg e tekintetben törés. Egyesek szerint az egész elmélet leegyszerűsíthető a zsidókérdésre, mondván, a „zsidó” alakja testesítené meg mindazt – parlamentarizmus, jogállam, normativizmus, absztrakt gondolkodás, heterogenitás, relativista demokrácia-modell, marxizmus, ál-

¹⁰ William HOOKER: *Carl Schmitt's International Thought. Order and Orientation*, Cambridge UP, Cambridge, 2010, 166.

¹¹ Schmitt együttműködéséről áttekintésként lásd többek között Bernd RÜTHERS: *Entartetes Recht. Rechtslehren und Kronjuristen im Dritten Reich*, C. H. Beck, München 1988, 101–175.

¹² Vö. Thomas HEERICH – Manfred LAUERMANN: *Der Gegensatz Hobbes-Spinoza bei Carl Schmitt (1938)*, *Studia Spinozana* 6. (1990), 279 skk.

¹³ Raphael GROSS: *Carl Schmitt und die Juden. Eine deutsche Rechtslehre*, Suhrkamp, Frankfurt am Main 2005, 382 és másutt.

lamtalanítás stb. –, amit Schmitt fogalmaival, a preferált fogalmak ellentétpárjával elvetett.¹⁴ Azaz eszerint Schmitt barát–ellenség alapú politikai meghatározása voltaképpen nem jelentene mást, mint a zsidó és nem-zsidó megkülönböztetését. E nézet képviselői szerint Schmitt politikaelmélete általánosságban voltaképpen egy antidemokratikus, pluralizmusellenes, konkrétan pedig antiszemita elmélet. Szerintük Schmitt csak az antiszemitizmus felől érthető meg – márpedig ha ennek megfelelően megértettük, akkor nem tehetünk mást vele, mint hogy a továbbiakban csak kordokumentumként olvassuk.¹⁵ Összefoglalóan tehát: a kontinuitás–tézis radikális képviselői szerint az 1933 előtti és utáni Schmitt ugyanaz: mégpedig az antiszemitizmusban ugyanaz, így nincs semmiféle törés. Vannak persze jóindulatú szerzők is, akik szerint bár az 1933 előtti és utáni Schmitt intenciói, gondolatai, fogalmai, céljai nem változtak, de ez nem náciizmusát bizonyítja. Hanem azt, hogy éppen a náciik változtak meg 1933 után, s lett a korábban államellenes, szociáldemagóg mozgalomból egy etatista, az erős államot és az egészséges gazdasági működést biztosítani tudó erő. Schmitt tehát, megőrizve lényegét, akkor csatlakozott a náciikhoz, amikor azok legalizálták és legitimizálták magukat, valamint amikortól világossá vált, hogy csak velük menthető meg (állítható helyre) az erős, egységes és mindenekelőtt német állam. Széles kontextusban – legalábbis Ernst Nolte szerint – Schmittet az antimarxizmus és az „európai civilizáció” féltése hajtotta a náciik felé,¹⁶ ugyanis az elnöki diktatúra lehetőségének bukása után bennük láthatta meg a Katekhón-szerepet betöltő történelmi figurákat. Schmitt voltaképpen fasiszta szerzőnek tekinthető – amúgy éppen ennek okán találja meg a kapcsolódást vele az újbaldalal is –; fasiszta szándékai pedig 1933 előtt és után nem változtak. Így a kontinuitás–tézis ezen képviselőinek – tehát akik a náciik törését hangsúlyozzák – lehet igazuk. Legalábbis e sorok szerzője hasonlóan interpretálja Schmitt 1933-as döntését, amely ezek alapján nem fordulat, hanem korábbi elméleteiből következő, ámde nem-náci folyamatosság.¹⁷

(2) Van persze egy másik iskola, amely nagyon sokszor a történelmi tényeket is kész anyagul kezelni Schmitt-apologetikájában.¹⁸ Ennek képviselői szerint Schmitt életművében az 1933 és 1945 (vagy szűkebben megvonva a határokat: az 1933 és 1936) közötti időszak idegen test; Schmitt félelemből vagy tán karrierizmusból állt csak a náciik mellé 1933 után. De ezen döntése a nézet képviselői szerint semmiképp sem következik 1933 előtti írásaiból, s semmiféle utóhatása nincs 1936 (vagy 1945) utáni műveiben. Az életművet így interpretálók egy ideig hajlamosak voltak Schmitt antiszemitizmusát is tagadni; az antiszemita kiszólásokkal teliszórt ifjúkori naplók, illetve a háború utáni *Glossarium* megjelenése után persze ez már tarthatatlanná vált.¹⁹ Ekkor egyesek megpróbálták Schmitt antiszemitizmusát magánügyként letudni, holott éppen az ellenkező

¹⁴ *Uo.*, 383.

¹⁵ Yves Charles ZARKA: *Carl Schmitt, un nazi philosophe?*, Le Monde (supplément littéraire) 2002. december 6.

¹⁶ Ernst NOLTE: *Carl Schmitt und der Marxismus*, Der Staat 2005/2., 198, 204 és másutt.

¹⁷ Vö. Karl Graf BALLESTREM: *Carl Schmitt und der Nationalsozialismus. Ein Problem der Theorie oder des Charakters? = Der demokratische Verfassungsstaat. Theorie, Geschichte, Probleme. Festschrift für Hans Buchheim zum 70. Geburtstag*, szerk. Oscar W. Gabriel – Ulrich Sarcinelli – Bernhard Sutor – Bernhard Vogel, R. Oldenbourg, München, 1992, 119.

¹⁸ Ezekről lásd GROSS, *l. m.*, 13 skk.

¹⁹ Lásd *Uo.*, 396 skk.

lehet igaz: magánéletileg Schmitt viszonya a zsidókkal semmiképp sem elutasító, hanem érdeklődő – legfeljebb ambivalens – volt. Ne feledjük, hogy legjobb barátja, kinek testvérével, Georggal²⁰ és családjával idős korában is kapcsolatban maradt, a hamburgi magyar-zsidó, az I. világháborúban elesett Fritz Eisler volt. De első nagy szerelme is egy zsidó testvérpár tagja volt. Minden bizonnyal Schmitt éppen a zsidók vonatkozásában valósította meg nagyon szigorúan szkizoid ellenség-elméletét, miszerint különbséget kell tenni magánellenség (*inimicus*) és közellenség (*hostis*) között. Míg az előbbit az ember személyesen utálja valamilyen személyes okból, addig az utóbbi, a közellenség vonatkozásában személyesen semmiféle ellenszenvet nem kell érezni, sőt akár még magánbarátunk is lehet. Ám mivel tagja egy ellenséges entitásnak, morális vagy más szempontok alapján nem igazolható és nem magyarázható – elvégre a politika egy totálisan autonóm terület – harc alakulhat ki vele.²¹ Azaz politikai értelemben elképzelhető, hogy olyanok lesznek a barátaink, akiket személyesen amúgy megvetünk, és olyanok lesznek az ellenségeink, akikkel szemben esetleg nem hogy nem érzünk személyes ellenszenvet, de akiket akár még személyes barátunknak is mondhatunk. Schmitt eme szkizoid ellenség-elméletével magyarázható, hogy miért került közéletileg szembe olyan zsidókkal, akikkel akár személyesen jóban volt, akiknek köreiből szívesen forgott (főleg müncheni ideje alatt), és akik az előrejutásában (elég csak Moritz Julius Bonnra vagy a műveit kiadó Ludwig Feuchtwangerre gondolni) segítették. Ez a nyitja annak is, miért állt azon nácik mellé, akiket személyesen lenézett, esetleg megvetett, s akik sokszor (elég csak Koellreuterre utalnunk²²) kifejezetten ellenségeskedtek vele. És igazából – Erich Kaufmann kivételével – voltaképpen egyetlen zsidó kollégája iránt, még az elméleteikben ütköző Kelsen iránt sem érzett személyes ellenszenvet.²³ Azaz a diszkontinuitás-tézis képviselőinek sem abban nincs igazuk, hogy Schmitt ne lett volna antiszemita – ma már persze komolyan senki sem állít ilyesmit –, sem abban, hogy Schmitt antiszemitizmusa pusztán életrajzi „kis színes”, amolyan magánügy volna. Magánügy például az alkoholizmus vagy a prostitúció Schmitt életéből – ezekről még alább szólnunk –, de a zsidókhöz való ellenséges-ambivalens viszonya semmiképp sem az. (Fontos látni azonban persze, hogy Schmitt nem *aszemita*, hanem *antiszemita* szerző. Tehát a zsidókat mint ellenséget elmélete és személyisége is igényli, éppen ezért nem is támogatta kiirtásukat. Önmaga írja, általánosságban és a háború után, hogy „Nem halok meg, mert az ellenségem még él”.²⁴ Azaz életben maradásának feltétele az ellenség megléte.)

²⁰ Igaz, Georgot talán amiatt is szerette, mert az megvallotta neki, hogy „azt kívánná, bárcsak ne lenne zsidó, hanem egy német. Megható.” (Carl SCHMITT: *Tagebücher 1930 bis 1934*, kiad. Wolfgang Schuller, Akademie Verlag, Berlin, 2010, 47. A továbbiakban *Tagebücher*.) [A főszövegben szereplő naplódézetek oldalszámait a továbbiakban erre a kiadásra vonatkoznak.]

²¹ Carl SCHMITT: *Der Begriff des Politischen. Text von 1932 mit einem Vorwort und drei Corollarien*, Duncker & Humblot, Berlin, 2009, 27–28.

²² Jörg SCHMIDT: *Otto Koellreuter 1883–1972. Sein Leben, sein Werk, seine Zeit*, Peter Lang, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – New York – Paris – Wien, 1995, 76–86 és másutt.

²³ Bár azért egy 1930-as bejegyzése másról tanúskodik: „Undor Kelsentől, ettől a szar zsidótól [Scheißjude], de nincs már félelem”. (*Tagebücher*, 73.)

²⁴ Carl SCHMITT: *Glossarium. Aufzeichnungen der Jahre 1947–1951*, kiad. Eberhard von Medem, Duncker & Humblot, Berlin, 1991, 199.

Persze leginkább maga a résztvevő válaszolhatja meg, miért pártolt a nácihoz. Schmitt a háború után azonban – megtagadva holmi náciitlanító kérdőívek kitöltését is – nem nyilatkozott együttműködéséről. Egyetlenegyszer tett kivételt: a délnémet rádió két konzervatív újságírójával beszélgetett 1933-ról, de igazából ott sem derült ki pontosan, hogy miért kellett neki együttműködnie. Egyszerűen történeti eseménysort, valamiféle szükségszerűséget faragott 1933-ból, anélkül, hogy referált volna elméletének a náciizmussal kontinuumos vagy diszkontinuumos tulajdonságának kérdésére.²⁵

Éppen ezért a Schmitt-kutatók, miután ez az interjú sem vitt közelebb 1933 megértéséhez, érdeklődve várták Schmitt korabeli naplójának megjelenését. Hátha majd onnan derülnek ki a motivációk. A naplók immár hozzáférhetőek: a berlini Akademie Verlag 2010 végén kiadta őket – de a náciizmus kérdéséről nem szerepel bennük érdemleges információ. Schmitt persze, amint feltételezik, a háború után sokat kihúzott egykori bejegyzéseiből – bár ennek ellentmond, hogy például számos, egyszerűen odavetett zsidóellenes megjegyzés továbbra is olvasható. Mindazonáltal leginkább az érezhető, hogy az ifjúkorában még hosszú naplóbejegyzéseket író, saját személyiségét analizáló Schmitt ekkora már csak rövid bejegyzésekben, leginkább önmaga számára rögzítette egy-egy nap történéseit. A mai olvasó számára a bejegyzések – leszámítva némi magánéleti szálát – legtöbbször teljességgel érdektelenek, esetleg egyenesen érthetetlenek. Politikai megjegyzések alig vannak, a mából oly fontosnak számító eseményeket akár meg sem említi, vagy csak utal rájuk (például a pártbelépésről annyit ír, hogy elment a feleségével az irodába, és belépett), a motivációkról pedig egyetlen szó sincs. A bejegyzések következőképpen csoportosíthatók: (1) napi történések (hogyan és meddig aludt, ivott-e kávé, ivott-e este sört, éppen ki volt nála vendégségben stb.), (2) magánélet, szexualitás (felesége melletti szerelmi kapcsolatok, egyéjszakás kalandok, esetleg prostituáltak felkeresése, csók, ejakulációk és közösülések pontos vezetése), (3) alkoholizmus (panaszok miatt, néha egy-egy hányást is rögzít), (4) kontextusból kiragadott, így néha meglehetősen furcsán, egyenesen paranoid módon ható zsidózások (többször írja, általánosságban és az ok megnevezése nélkül, hogy „félelem a zsidóktól”). Mindezt nyelvi szempontból slendriánul, valóban egy határidőnapló stílusában, amelyben az eseményeket röviden rögzítik, mindenféle kommentár nélkül. Tipikusnak tekinthető az 1930. február 17-i bejegyzése, amelyben több elem (személyesség, szexualitás, érdektelen magáneseemény, antiszemitizmus) is előfordul, teljesen száraz, soroló stílusban. „Kialudva, de még álmosan (a tegnap esti ejakulációtól), kevés posta, félelem és undor a zsidóktól” (21 [1930. február 17., hétfő]). Mindezt így, egyetlen mondatban, mindenféle háttér nélkül. A legtöbb bejegyzés is hasonló stílusú.

²⁵ Minderről lásd TECHET Péter: *Carl Schmitt válasza*, *Kommentár* 2010/6., 81–88.

1933-as döntéséről tehát nem tudunk meg többet, mint amit (eddig sem) tudtunk. Az esetleges zsidózások nem jelentenek már újdonságot, más naplóiban hasonlóan előfordultak ilyen kiszólások. Ráadásul a korabeli polgári-konzervatív körökben ez egyáltalán nem számított kirívónak. Így Schmitt nácizmusát nem lehet bizonyítani zsidóellenessége felől, ugyanis nem csak a nácik gondolkodtak a „zsidókérdésről”. Nem kellett akkoriban nácivá válni ahhoz, hogy valaki zsidózhasson. Ennek révén – ugyan megemlíthetőek a tényleg furcsán ható, egyszerűen egy-egy nap unalmas ismertetésének végére odavetett zsidózások – leginkább a magánélet lehet érdekes, már ha valaki fogékony a tudományos *gossipra*. Schmitt magánélete ugyanis nem volt téma hosszú ideig: sem konkrét magánélete – házasságai, nőügyei, alkoholizmusa, prostitúciós kalandjai –, sem lelki alkata, amely talán még elméleteinek magyarázataként is szolgálhat. Ez utóbbira egyedül Nicolas Sombart tett kísérletet, amikor is Schmittet a nőgyűlölő, nőfélő, porosz férfi típusaként ábrázolta, s állam- és politikaelméletét voltaképpen a nőiség, a szabadság, a szexualitás állam- és rendromboló tendenciájától – elvégre a szexualitás éppen az a szféra, ahol a polgár leginkább ki tud bújni a Leviatán tekintete alól – való félelem elméleti megfogalmazásaként, elméleti kiteljesedéseként értelmezte.²⁶ Schmitt magánéletét – amely éppen a közéleti tevékenységében vallott szigorú, antiszexuális, rendparti elméletek gyakorlati ellentéte volt – legelőször Reinhard Mehring életrajza tematizálta. Bemutatta az első kudarcos házasság történetét, majd a bonni és berlini szerelemi kalandokat különféle diáklányokkal, élelmiszerbolti eladókkal vagy orvosnőkkel, és második feleségéhez való aszexuális szerelmét. Az ifjúkori naplóból megismerhető a fiatal, hően szerelmes Schmitt, 1930 és 1934 közötti naplóiban viszont csak rövid bejegyzésekre futja, és inkább a depresszió, a fáradtság, a lelkifurdalás, az ösztönök elleni hiábavaló harc, az emiatti öngyűlölet uralkodik. Már fiatalként is beszámol egyszer egy prostituálnál tett látogatásról, de akkor még „disznónak” nevezi Freudot, és visszataszítónak a hús hatalmát. Berlinben már azonban a hús hatalmába került – de küzd ellene. Szeretne kilépni – „egyedüllétre és colibátusra való igény” (10) –, elismeri, hogy „nevetséges ez a függőség” (163), de mégis erősnek érzi magát („Kraftgefühl”) egy „szexuális orgia” után (169). Egyszerre lelkiismeret-furdalás – elvégre feleségét, Duškát és ekkoriban született lányukat, Animát valóban szereti –, de közben „Mindig szörnyű vágyakozás és függőség e nő [Hella] húsától” (169). Ahogy a napló szerkesztője írja kommentárjában: Schmitt „nem volt egy laza Don Juan, hanem e dolgokat nagyon komolyan vette”.²⁷ Megpróbálta a szerelmet és a szexust különválasztani, így maradni szerelmében hűséges feleségéhez. De közben – különösen lánya születése után – egyre inkább nyomta vállát a büntudattal terhelt felelősségérzet. „Komolyság, felelősségérzet a szegény, kis lányka előtt. Az ember tehetetlensége. Szörnyű világ” (134).

²⁶ Nicolaus SOMBART: *Die deutschen Männer und ihre Feinde. Carl Schmitt, ein deutsches Schicksal zwischen Männerbund und Matriarchatsmythos*, Fischer, Frankfurt am Main 1997, többfelé.

²⁷ Wolfgang SCHULLER: *Nachwort = Tagebücher*, 465.

Ekkoriban, miután Bonnban már szakított egy ausztrál egyetemista lánnyal, valamint egy Magda nevű élelmiszerbolti eladóval, több futó kapcsolat után Berlinben egy Hella nevű lánnyal volt viszonya. Hella Ehriket már bonni ideje alatt ismeri meg – sajátos, ahogy Schmitt párhuzamosan futtat több kapcsolatot és egy házasságot –, majd Berlinben újra egymásra talál. Hellát, akivel néha taxiban, néha padon csókolózik, és „kellemes” szeretkezésekről számol be, a feleség, Duška is ismeri, sőt egy idő után meg is sejtí a kapcsolatot. „Duschka észrevette Hellához való kapcsolatomat, és láthatóan szomorú, féltékeny volt. [...] Nagy jelenet Duschkával Hella miatt” (173–174). Egyre inkább érzi, hogy feleségével (akit élete végéig csak magázott) és lányával nem teheti meg a megcsalások folytatását. „Mily buta és nevetséges is vagyok én. Odadobom magam, egy ilyen nőnek” (175). Hellával végül 1932-ben szakít: a húsvétot Rómában tölti, ahol ígéretet tesz arra, hogy elfordul addigi kicsapongó életétől. Húsvétvasárnapjáról így ír: „Délután önmagamban egyedül a S. Francesco a Ripa templomban. Bernini Szent Ludovika Albertoniját védőszentemmé avatom, egy órán át imádkozom ott, Hella könyvét a vécébe akartam dobni” (186). Majd római húsvétja után, plettenbergi szülőföldjén pihenve ugyan sokat gondol még Hellára, de leszámol vele (187). Április végén végül telefonon közli Hellával a szakítást; „tűrhetően ment, hál’ Istennek” (190). Állandó kapcsolata innentől már nem lesz, de továbbra is feljegyzí azon nőket, akik – akár csak az utcán vagy a vonaton vagy az egyetemi előadáson látva – felizgatták.

5.

Mindazonáltal egyre inkább – bár már a bonni időktől is – a prostitúció, a nők felől az alkoholizmus felé fordul. Voltaképpen nincsen nap, amit ne azzal zárna, hogy felsorolja, mit ivott. És nincs nap, ami ne azzal kezdődne, hogy sajnálkozik, amiért tegnap sokat fogyasztott. Ez ellen is harcol – „nem szabad több bort innom, és minden rendben” (71), „szörnyű ez a piálás” (121) –, de reménytelenül, sikertelenül, ugyanis „alig tudnék bor nélkül élni” (77). Néha akár hányásokról is beszámol, például: „Túl sok bort ittam, hánytam” (141).

Rendpárti közéleti írásai és rendezetlen magánélete, világos fogalmai és homályos depresszív hangulata – Schmittet áthatja ez a kettőség fiatal kora óta. Münchenben, az I. világháború alatt cenzorként dolgozik, és azon pacifista, avantgárd körök írásait kell szemléznie, amelyekkel amúgy a munka után összefj Schwabing akkor még bohém kocsmáiban. Szerelmesen bedől egy bécsi zabigyerek romantikus történetének – a lány nemcsak fiatalabbnak, de először spanyol táncoslánynak, majd horvát nemesnek adja ki magát. Miközben akkor publikált könyvében keményen ostorozza a romantikus, novalisi életálmódózást, cselekvés- és döntésképtelenséget, önmaga éppen egy romantikus álom része. Olyannyira, hogy eme antiromantikus könyvét szerelmének nevét felvéve, Carl Schmitt-Doroticként jelenteti meg. „Elviselhetetlen életem dualizmusa”, írja megtört személyiségéről már berlini éve alatt (158).

6.

Bár újdonságerejük – sem Schmitt, sem a kor vonatkozásában – nincsen nekik, mégis meg kell emlékeznünk a zsidózásokról. Ezek legtöbbször megokolatlanul szerepelnek, néha csak megjegyezve beszélgetőpartnerének származását. Egyetlen konkrét ok fedezhető fel: lakásuk felett feltehetően egy zsidó család lakott, akik késő éjszakáig lármáztak, s ezt Schmitt nehezen viselte. Naplójában ilyenkor zsidózott egyet, de volt, hogy felment a családhoz, és rendőrséggel fenyegetett, ha nem hagyják abba a hangoskodást.

Láthatóan a zsidótéma mind Schmittet, mind környezetét igencsak foglalkoztatta, és a náci hatalomátvétel után meglepéssel szemlélte például Kelsen kiebrudálását. Legalábbis afelett értetlenkedett, hogy a kölni egyetemen oktató, neves polgárjogász Nipperdey ki akar állni Kelsen mellett, de ő, mármint Schmitt, nem írja alá a nyilatkozatukat. (Utóbb tagadta, hogy Kelsen ellen tett volna.²⁸) „Fél kilenckor Nipperdey jött meg. Kelsen miatt Berlinbe utazik, a kar nevetséges beadványát én nem írtam alá, siralmas társaság, így kiállni egy zsidóért, miközben [a zsidók] ezer tisztességes németet hidegvérrel kiéheztetnek, tönkretesznek” (283). Éppen emiatt viselte nehezen a „zsidós” Berlint, s mindig örömmel látogatott meg más német városokat. „[...] igen szeretem Münchent és Németország zsidók által még tönkre nem tett részeit. Undor Berlintől.” A háború után is elismeri, hogy „minden hajlam[a] és ösztön[e], minden terv[e] és cél[ja] ellenére” került Berlinbe, amely sohasem vált otthonává.²⁹ Megértést a zsidók iránt a fenyegető politika erősödésével sem érez: „ezek a borzasztó zsidók, ellenérzés és undor nélkül alig bírom ki. Mind fél. Senki sem látja a problémát. Mindegyik megpróbál átbújni. Szörnyű” (278).

De egy bejegyzésében megmutatkozik az is, hogy a feketéket sem kedvelte: „Étkezés után vele [Horst Grüneberggel] fodrászhoz, haját nyíratni (volt egy néger ott, szörnyű, undorító)...” (151). Schmitt homogén társadalma egyre inkább nemcsak metafizikai homogenitásról (*Gleichartigkeit*) szól, hanem faji azonosságot (*Artgleichheit*) jelent, és naplójában e „fordulat” 1933 előtti előzményei megtapasztalhatóak.

7.

A naplóban politikáról nem sok szó esik. Megemlíti néha, hogy éppen min dolgozik, hogy esetleg hol jelent meg írása, hol tartott előadást, kivel találkozott, ki bírálta vagy dicsérte, de reflektív, az eseményeket megérteni akaró bejegyzés nincs. Mindazonáltal ebből a *contrario* következik, hogy nem is igen lelkesedett. Még 1930-ban kifejezetten „nevetségesnek, nagyon nevetségesnek” nevez egy, „a nemzeti szocializmus alapjairól” tartott konferenciát (58). A választásokat csak félmondatokban említi meg, de semmifé-

²⁸ Carl SCHMITT: „Solange das Imperium da ist”. *Carl Schmitt im Gespräch*, kiad. Franck Hertweck – Dimitrios Kisoudis, Duncker & Humblot, Berlin, 2010, 92.

²⁹ Carl SCHMITT: *Ex captivitate salus. Egy német fogoly vallomásai*, ford., utószó Techet Péter, Attraktor, Gödöllő–Máriabesnyő, 2010, 25.

le öröm nem érződik – inkább lehangoltság, tanácstalanság, kiábrándultság, depresszió. Talán a nőkhöz és az alkoholba való menekülés sem egészen független a külvilág történéseitől, amiket Schmitt nem érez már befolyásolhatónak – és talán megérthetőnek. 1933 közepétől olyannyira rövidek lesznek a bejegyzések is, hogy néha egy-egy odavetett szó szerepel csak egy napnál, vagy eleve heteken keresztül semmit sem ír.

Még 1933 elején, amikor nyilvánvaló, hogy Hindenburg Hitlert nevezi ki kancellárrá, annyit jegyez csak meg, hogy „Vége a Hindenburg-mítosznak. Szörnyűséges állapot. Schleicher visszalép, Papen vagy Hitler jön. Az öregúr [Hindenburg] megbolondult” (256). Hitlerrel szemben meglehetősen távolságtartó, bizonytalankodó: „(Hitlerről... olyan, mint az őserdőben, nem tudni, galamb-e vagy kígyó)” (263). Hitlert először 1933. április 6-án hallja beszélni, egy esti fogadáson, amelyre Popitzcal ment. „[...] láttam Hitlert és Goebbelst. Pontosan láttam mindkettőt. Nagy izgalom. Hitler mint a mohó bika az arénában. Megremegve e képtől.” De azért hozzáteszi: „Nevetséges ügy” (279).

Mindazonáltal ő maga is csatlakozik ehhez az ügghöz, miután mások is ajánlották neki a belépést. 1933 húsvétvasárnapján, Kölnben belép tehát az NSDAP-ba. „[...] az NSDAP hivatali helységéhez a Lindenthalban, de nem volt illetékes. Evés után valamikét aludtam, négy körül Duschkával a braunsfeldi pártirodába, ott némi ide-oda után felvéve.” E sorokból sem érezhető, hogy Schmittnek fontos lett volna az NSDAP-párttagság. Inkább valami nyűg, amit az ember gyorsan, ebéd után letud. De azért már május elsején „lelkesebben” éneklí a Horst-Wesel-Liedet a kölni egyetemen (288).

8.

Schmitt naplójában néha magyarok is előfordulnak. Magyarországgal fennálló kapcsolata, a negyvenes években tett budapesti látogatásai immár ismertek; 1930 és 1934 közötti naplójában csak néha fordul elő egy-egy találkozó. Például: „Ottklikkal Heimbachhoz, pfalzi bort ittunk, utána Musigny (jó), szépen mesélt Magyarországról” (82). Hogy ki lenne ez az Ottlik, a naplóból nem derül ki. Vagy: „utána Ottlikkal a Collegium Hungaricumba, Farkas professzor³⁰ magyar intézetét felkerestük, aztán a Kollégium, nagyon rendes igazgató [Tamedly Mihály], ebédeltünk néhány szimpatikus magyarral. [...] Fáradtan, jó bort (villányi) ittunk” (87). Vagy: „aztán Ottlikkal és még három magyarral és Werner Weberrel Lutter és Wagnerhez, moseli bort ittunk, nagyon kellemes beszélgetés; izgalmas, szimpatikus fiúk” (90). Néha azonban „túl magyar” is lehet valaki: „Dr. Raszák, egy magyar jött, kedves, de túl magyar” (201).³¹

* * *

³⁰ Julius von Farkas, a berlini egyetemen volt a magyar tanszék vezetője 1928-tól 1945-ig, majd 1958-ig Göttingenben oktatott.

³¹ Nincs információ arról, ki lenne ez a Dr. Raszák.

Carl Schmitt 1930 és 1934 közötti naplója az eddig publikált naplók (ifjúkori és katonaevek alatti naplók, *Glossarium*) közül talán a legszellemtelenebb. A szövegben aforizmákat, szellemes kiszólásokat, gondolatfoszlányokat, Schmittre jellemző szóvicceket gyakorlatilag nem találni. Nincs olyan aspektus, információ, amit eddig ne tudtunk, ne ismertünk volna.

Mindez persze még véletlenül sem a szerkesztők hibája. Az Akademie Verlag igenis nagyon fontos feladatot teljesít Schmitt naplóinak közlésével – amelyek tartalmáért értelemszerűen akkor sem, ha unalmas, akkor sem, ha érdekes, akkor sem, ha zsidóellenes vagy lelkiző, nem vállalhat. Elolvasásra azonban tényleg csak a legelkötelezettebb érdeklődőknek ajánlanánk.

Erzsébet ligeti mulató, 1904